

พระพุทธศาสนากับสันติภาพ

ผศ.ปฐมพงศ์ ทินบรรเจ็ดฤทธิ์
อาจารย์ประจำ คณะมนุษยศาสตร์

โลกได้พัฒนาก้าวไกล ทำให้มนุษย์ไม่พบสันติสุข ปัญหาทั้งหลายเกิดความชิงชังหรือเกลียดชังกัน ด้วยอำนาจของโทษะอย่างหนึ่งและปัญหาที่เนื่องจากความโลภอย่างหนึ่ง โลกษะและโทษะนี้เป็นตัวการสำคัญ เมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า ตลอดจนมีเทคโนโลยีขั้นสูงซึ่งเกี่ยวข้องกับข่าวสาร ข้อมูลขึ้นมา ก็ปรากฏว่าความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเหล่านั้น ถูกนำมาสนอง โลกษะและโทษะคือถูกใช้เป็นเครื่องมือรับใช้โลกษะและโทษะ ความก้าวหน้าเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้ง อย่างยิ่ง ฉะนั้น ยิ่งมีความก้าวหน้าทีไหนดิ่งจะเกิดความขัดแย้ง ความขัดแย้ง ประกอบด้วยคำสองคำ คือ ขัด ซึ่งหมายถึงการไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนใจ และแย้ง หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้ ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ขัดแย้ง นั้น หมายถึง การที่บุคคลทั้งสองฝ่ายไม่ลงรอยกัน จึงพยายามที่จะ ต้านทานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ตนเองมีความคิด หรือการกระทำที่ไม่สอดคล้อง หรือไม่สมนัย กับบุคคลอื่น หรือกลุ่มบุคคลอื่นซึ่งกำลังปรากฏให้เห็นอยู่ ในทุกภาคส่วนของสังคมไทยเวลานี้ปัจจุบัน ความคิดเห็น ที่ขัดแย้งทางการเมือง นำมาซึ่งความสลดใจแก่ชาวไทยทั่วประเทศแม้ว่าเราเคยมีบทเรียนในเรื่อง ความคิดเห็นที่แตกต่างทางการเมืองนำมาซึ่งความสูญเสีย และนองเลือดหลายครั้งต่อหลายครั้งก็ตาม แต่บทเรียนเหล่านั้นก็ไม่นำมาสู่การแก้ไขในยุคปัจจุบันแล้วก็มีคำถามตามมาเหมือนกันว่าสังคมไทยที่ คนส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ ทำไมถึงปล่อยให้มีการเข่นฆ่ากัน มีการทำร้ายกันเองทำไมชาวพุทธส่วนใหญ่ ถึงได้ให้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผลและความเมตตา อันนี้เป็นเรื่องที่เรามีคำถามอยู่ในสังคมไทยเวลานี้ แต่อย่างไรก็ตามในความขัดแย้งในความแตกต่างทางความคิดทางการเมืองนั้น เราก็พยายาม หาทางออกพยายามที่จะให้แต่ละฝ่ายนั้นคุยกันด้วยเหตุและผล หลักธรรมต่างๆ ในเรื่องของศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้นเป็นแง่คิดเตือนใจ ทำให้ความขัดแย้งทั้งหลาย ทั้งปวงนั้นคลี่คลายและ นำไปสู่ความสงบระหว่างคนไทยด้วยกัน ซึ่งแต่ไหนแต่ไรมาชาวพุทธไทยเดินทางสายกลาง ไม่แบ่งฝ่าย ไม่แบ่งขั้ว อย่างทุกวันนี้ ที่ปัจจุบันชาวพุทธเราเปลี่ยนแปลงไปเป็นสุดโต่งก็ต้องมีสาเหตุ สังคมแต่เดิม เป็นสังคมที่มีความเมตตาที่มีความรักอยู่ด้วยกันด้วยไมตรี แต่ว่าในช่วงหลังมีความพยายามที่จะนำเอา การเมืองเข้ามาเป็นตัวแบ่งกลุ่มคนไทยที่ต้องการที่จะให้มีพรรคการเมืองไม่กี่พรรค ถ้าเลือกพรรคนี้แล้ว ต้องไม่ยุ่งกับพรรคนั้น โดยแยกเป็นสีเหลืองสีแดง แต่เราลืมไปว่า การที่มีพรรคการเมืองใหญ่ไม่กี่พรรค มันไม่จำเป็นจะต้องเลือกข้างว่าจะต้องสังกัดพรรคใดสักหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว

ที่จริงต้องสับเปลี่ยนชั่วคราวกันได้ ถ้าไม่พอใจฝ่ายนี้ก็สามารถย้ายไปอยู่ฝ่ายโน้นได้ และต้องไม่ถือว่าใครเลือกอยู่กันคนละข้างกับเราก็เป็นศัตรูของเรา เราต้องทนที่จะอยู่ร่วมกับคนที่คิดเห็นต่างจากเรา ต้องยอมรับความแตกต่างด้านอุดมการณ์ทางการเมืองรวมทั้งความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนา เรื่องของพระพุทธศาสนาเราถูกสอนให้ยึดในส่วนของทางสายกลาง รู้จักฟังและรู้จักใช้ปัญญาในการเชื่อในการดำเนินชีวิต ปัจจุบัน เราไม่เห็นสิ่งเหล่านี้ในสังคมไทย ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ก็เป็นชาวพุทธด้วยกันทั้งนั้น ทำไมมันถึงขาดสิ่งนี้ ทั้ง ๆ ที่เราเป็นสังคมพุทธ พระพุทธศาสนาสอนให้เราอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีทัศนคติไม่สุดโต่งเป็นทางสายกลาง ที่ว่าเป็นทางสายกลางก็คือใช้ปัญญาไตร่ตรองตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า วิภาษวาท

วิธีคิดแบบวิภาษวาท ความจริงวิภาษวาทไม่ใช่วิธีคิดโดยตรง แต่เป็นวิธีพูดหรือการแสดงหลักการแห่งคำสอนแบบหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การคิดกับการพูดเป็นกรรมใกล้ชิดกันมากที่สุด ก่อนจะพูดก็ต้องคิดก่อน สิ่งที่พูดล้วนสำเร็จมาจากความคิดทั้งสิ้น

วิภาษวาท มาจาก วิภาษ + วาท วิภาษ แปลว่า แยกแยะ แบ่งออก จำแนก หรือแจกแจง ใกล้กับคำที่ใช้ในปัจจุบันว่าวิเคราะห์ วาท แปลว่า การกล่าว การพูด การแสดงคำสอน วิภาษวาทจึงแปลว่าการพูดแยกแยะ พูดจำแนก หรือพูดแจกแจง หรือแสดงคำสอนแบบวิเคราะห์ ลักษณะสำคัญของความคิดและการพูดแบบนี้คือ การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะให้เห็นแต่ละแง่แต่ละด้านครบทุกแง่ทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาแง่หนึ่งแง่เดียว หรือบางแง่ขึ้นมาวินิจฉัย ตีคลุมลงไปอย่างนั้นทั้งหมด หรือประเมินคุณค่าความดีความชั่วเป็นต้น โดยถือเอาส่วนเดียวหรือบางส่วนเท่านั้นแล้วตัดสินลงไป วาทะที่ตรงข้ามกับวิภาษวาท เรียกว่า เอกังสวาท แปลว่าพูดแง่เดียว คือจับได้เพียงแง่หนึ่ง ด้านหนึ่ง หรือส่วนหนึ่ง ก็วินิจฉัยตีคลุมลงไปอย่างเดียวนั้นทั้งหมด หรือพูดตายตัวอย่างเดียว

เพื่อให้เข้าใจความหมายของวิภาษวาทชัดเจนยิ่งขึ้น อาจจำแนกแนววิธีคิดของวิภาษวาทนั้นออกให้เห็นในลักษณะต่างๆ ดังนี้

๑. จำแนกโดยแง่ด้านความจริง แบ่งออกได้เป็น ๒ อย่าง คือ

๑.๑ จำแนกตามแง่ด้านต่างๆ ตามที่เป็นอยู่จริงของสิ่งนั้น ๆ คือมองหรือแถลงความจริงให้ตรงตามที่เป็นอยู่ในแง่นั้นด้านนั้น ไม่ใช่จับเอาความจริงแง่หนึ่งด้านหนึ่งหรือแง่อื่นด้านอื่นมาตีคลุมเป็นอย่างนั้นไปหมด เช่น เมื่อกล่าวถึงบุคคลผู้หนึ่งว่าเขาดีหรือไม่ดี ก็ชี้ความจริงตามแง่ด้านที่เป็นอย่างนั้นว่าแง่นั้น ด้านนั้น กรณีนั้น เขาดีอย่างไร หรือไม่ดีอย่างไร เป็นต้น ไม่ใช่เหมาคลุมง่าย ๆ ทั้งหมด

ถ้าจะประเมินคุณค่า ก็ตกลงกำหนดลงว่าจะเอาแง่ใดด้านใดบ้าง แล้วพิจารณาที่ละแง่ ประมวลลงตามอัตราส่วน

๑.๒ จำแนกโดยมองหรือแสดงความจริงของสิ่งนั้นๆ ให้ครบทุกแง่ทุกด้าน คือเมื่อมองหรือพิจารณาสิ่งใดไม่มองแคบๆ ไม่ติดอยู่กับส่วนเดียวแง่เดียวของสิ่งนั้น หรือวินิจฉัยสิ่งนั้นด้วยส่วนเดียวแง่เดียวของมัน แต่มองหลายแง่หลายด้าน เช่นจะว่าดีหรือไม่ดี ก็ว่า ดีในแง่หนึ่ง ด้านนั้น กรณีนั้น ไม่ดีในแง่หนึ่ง ด้านนั้น กรณีนั้น สิ่งนี้ไม่ดีในแง่หนึ่ง แต่ดีในแง่หนึ่ง สิ่งนั้นดีในแง่หนึ่ง แต่ไม่ดีในแง่หนึ่ง การคิดจำแนกแบบนี้ มองดูคล้ายกับข้อแรก แต่เป็นคนละอย่าง และเป็นส่วนเสริมกันกับข้อแรกให้ผลสมบูรณ์

๒. จำแนกโดยส่วนประกอบ คือวิเคราะห์แยกแยะออกไปให้รู้เท่าทันภาวะที่สิ่งนั้นๆ เกิดขึ้น จากองค์ประกอบย่อยๆ ต่างๆ มาประชุมกันเข้า ไม่ติดตันอยู่ภายนอกหรือถูกลวงโดยภาพของสิ่งนั้นๆ เช่น แยกแยะสัตว์บุคคลออกเป็นนามและรูป เป็นขั้น ๕ และแบ่งซอยแต่ละอย่างๆ ออกไป จนเห็นภาวะที่ไม่เป็นอัตตา เป็นทางรู้เท่าทันความจริงของสังขารธรรมทั้งหลาย

๓. จำแนกโดยลำดับขณะ คือ แยกแยะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ตามลำดับความสืบทอดแห่งเหตุปัจจัย ซอยออกไปเป็นแต่ละขณะๆ ให้มองเห็นตัวเหตุปัจจัยที่แท้จริง ไม่ถูกลวงให้จับเหตุปัจจัย สับสนการคิดแบบนี้เป็นด้านหนึ่งของการคิดจำแนกโดยส่วนประกอบและการคิดจำแนกตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย แต่มีลักษณะและการใช้งานพิเศษ จึงแยกออกเป็นอย่างหนึ่ง

๔. จำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย คือสืบสาวสาเหตุปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์สืบทอดกันมาของสิ่งหรือปรากฏการณ์ต่างๆ ทำให้มองเห็นความจริงที่สิ่งทั้งหลายไม่ได้ตั้งอยู่ลอยๆ ไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ ไม่ได้ดำรงอยู่เป็นอิสระจากสิ่งอื่นๆ และไม่ได้ดำรงอยู่โดยตัวของมันเอง แต่เกิดขึ้นด้วยอาศัยเหตุปัจจัย จะดับไปและสามารถดับได้ด้วยเหตุปัจจัย การคิดจำแนกในแง่หนึ่ง เป็นวิธีคิดข้อสำคัญมากอย่างหนึ่ง

๕. จำแนกโดยเงื่อนไข คือมองหรือแสดงความจริงโดยพิจารณาเงื่อนไขประกอบด้วย ข้อนี้เป็นวิภาษวาทแบบที่พบบ่อยมากอย่างหนึ่ง

ยกตัวอย่างทางวิชาการสมัยใหม่ เช่น อาจพิจารณาปัญหาทางการศึกษาว่า ควรปล่อยให้เด็กพบเห็นสิ่งต่างๆ ในสังคม เช่น เรื่องราวและการแสดงต่างๆ ทางสื่อมวลชน เป็นต้น อย่างอิสระเสรีหรือไม่หรือแค่ไหนเพียงไร ถ้าตอบตามแนววิภาษวาท ก็จะไม่กล่าวโพล่งลงไปอย่างเดียว แต่จะวินิจฉัยได้โดยพิจารณาเงื่อนไขต่างๆ คือ

๑) ความโน้มเอียง ความพร้อม นิสัย ความเคยชินต่างๆ ซึ่งเด็กได้สั่งสมไว้โดยการอบรม เลี้ยงดูและอิทธิพลทางวัฒนธรรม เป็นต้น เท่าที่มีอยู่ในขณะนั้น อาจเรียกว่าพื้นของเด็กที่จะแล่นไป

๒) โยนิโสมนสิการ คือ เด็กรู้จักใช้โยนิโสมนสิการอยู่โดยปกติหรือไม่ และแค่นั้นเพียงไร

๓) กัลยาณมิตร คือมีบุคคลหรืออุปกรณ์ที่จะช่วยชี้แนะแนวทางการคิดความเข้าใจ อย่างถูกต้องต่อสิ่งที่พบเห็น หรือที่จะชักนำให้เกิดโยนิโสมนสิการอย่างได้ผลอยู่หรือไม่ ไม่ว่าจะเป็น กัลยาณมิตรในครอบครัว ในสื่อมวลชนนั้นๆ หรือทั่วๆ ไปในสังคม ก็ตาม

๔) ประสบการณ์คือสิ่งที่ปล่อยให้แพร่ หรือให้เด็กพบเห็นนั้น มีลักษณะหรือคุณสมบัติ ที่เร้าหรือช่วยเป็นต้น รุนแรงมากน้อยถึงระดับใด

๖. วิชาชวาทในฐานะวิธีตอบปัญหาอย่างหนึ่ง วิชาชวาทปรากฏบ่อยๆ ในรูปของการตอบ ปัญหาและท่านจัดเป็นวิธีตอบปัญหาอย่างหนึ่ง ในบรรดาวิธีตอบปัญหา ๔ อย่าง มีชื่อเฉพาะเรียกว่า วิชาชวาทการณ ซึ่งก็คือการนำเอาวิชาชวาทไปใช้ในการตอบปัญหา หรือตอบปัญหาแบบวิชาชวาท นั้นเอง ดังนั้น การคิดแบบวิชาชวาท จึงหมายถึง การคิดและ การแสดงความจริงโดยแยกแยะออก ให้เห็นทุกแง่ทุกมุมไม่จับเอาเฉพาะบางแง่บางมุมขึ้นมาวินิจฉัย แล้วสรุปว่า เป็นจริงอย่างนั้นทั้งหมด เช่นเมื่อกล่าวถึง บุคคลผู้หนึ่งว่าเขาดีหรือไม่ดี ก็แยกแยะประเด็นให้เห็นเป็นด้าน ๆ ไปว่า ด้านนั้นเขาดี หรือไม่อย่างไร สรุปได้ว่าวิชาชวาทหมายถึงหลักการที่สอนให้รู้จักมองหลายมุมไม่ใช่มองมุมเดียว ถ้ามองมุมเดียวโดยตั้งคำถามไว้ก่อน เรียกว่าเอียงสวาท เช่น ถ้ามีคนถามพระภิกษุว่า ภิกษุควรถือธุดงค์ หรือไม่ ถ้าตอบว่าควรหรือไม่ควร มันก็เป็นมุมมองด้านเดียววิชาชวาท สอนให้มองอย่างมีเงื่อนไขว่า ถ้าภิกษุใดถือธุดงค์แล้ว ธรรมเนียมดีขึ้น ภิกษุนั้นควรถือภิกษุใดถือแล้ว ธรรมเนียมเสื่อม ภิกษุนั้นไม่ควรถือ ภิกษุใดจะถือธุดงค์ก็ตาม ไม่ถือก็ตาม ธรรมเนียมเจริญทั้งนั้น ไม่เสื่อม วิชาชวาท สอนให้มองแยกแยะ หลายมุม การที่เราจะมองแยกแยะอย่างนี้ได้จะต้องฝึกมองหลายด้านหลายมุมเพราะเรื่องเดียวกันอาจ มีทั้งด้านดีและด้านร้ายมีทั้งบวกทั้งลบ

ความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบันขอบมอด้านเดียวแบบสุดโต่ง ความคิดจึงถ่วงไปด้านใดด้านหนึ่ง เราไม่เคยถูกฝึกให้มองรอบด้านแบบวิชาชวาท เช่น ในการบริโภคข้อมูลข่าวสารก็มีการฟังความด้านเดียว ไม่ยอมฟังความหลายด้าน จึงเป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านข้อมูล

เหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านข้อมูลหรือข้อเท็จจริง ในประเภนี้ คือ

๑. ทำให้ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงเกิดความไม่ชัดเจนและซ้ำเกินกว่าที่ควรจะเป็น ก็เพราะเกิดความขัดแย้งภายใน ได้แก่

๑.๑ ต้องการให้ข้อมูลต่างๆเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือเอื้อต่อการดำเนินภารกิจของตัวเอง ถึงแม้ว่าข้อมูล หรือข้อเท็จจริงจะมีนัยที่ตรงกันข้ามก็ตาม ด้วยเหตุนี้ จึงพยายามที่จะบิดเบือนข้อมูล ด้วยวิธีการที่ไม่ชอบธรรม

๑.๒ ความถือตัวถือตนว่ากลุ่มของตัวเองมีข้อมูลที่จะก่อให้เกิดผลดี หรือผลเสียต่อบุคคลใด บุคคลหนึ่ง ซึ่งการแสดงออกในลักษณะดังกล่าว อาจทำให้กลุ่มอื่นๆ เกิดความไม่พอใจ นอกจากนี้ กลุ่มที่ไม่มีข้อมูลก็อาจจะเกิดความรู้สึกไม่พอใจในเชิงลบต่อตนเอง หรือกลุ่มตัวเองว่า ไม่มีศักยภาพ ในอันที่จะได้มาซึ่งข้อมูลดังกล่าว

๑.๓ การมีจิตใจที่คับแคบ เพราะเกิดความรู้สึกหวงข้อมูลที่ตัวเองมีอยู่จึงไม่ยินยอมที่เสนอความคิดเห็น หรือข้อเท็จจริงที่กลุ่มตัวเองมีอยู่แก่กลุ่มอื่นๆ โดยมองว่า กลุ่มอื่นจะได้เปรียบหรือค้นพบ ทางออก ด้วยเหตุนี้ จึงพยายามปกปิดข้อมูล หรือข้อเท็จจริงต่างๆ

๒. การเกิดเจตนาที่ไม่ดี เพราะเมื่อเกิดขึ้นภายในใจของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลแล้วจะทำให้เกิดการกระทำดังต่อไปนี้

๒.๑ การแก่งแย่งช่วงชิงข้อมูล ด้วยวิธีการต่างๆ โดยปราศจาก ความชอบธรรม

๒.๒ ความไม่พอใจกลุ่มอื่นๆ ที่นำเสนอข้อมูลพาดพิง ในทางร้ายหรืออาจจะมาจากการ ไม่ยินยอมที่จะให้ข้อมูลต่างๆ ตามความเป็นจริง หรือตามที่กลุ่มตัวเองต้องการ

๒.๓ ความไม่พอใจคลาดเคลื่อน หรือยึดมั่นในข้อมูลที่ได้มาว่าเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ หรืออาจจะยึดมั่นในข้อมูลตัวเองว่าดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด จึงทำให้ข้อมูล หรือข้อเท็จจริงที่นำเสนอ นั้นคลาดเคลื่อน อย่างไรก็ตามบางครั้งความขัดแย้งด้านข้อมูลก็อาจจะเกิดเจตนาที่ดีก็เป็นได้ คือ การที่บุคคลหรือกลุ่ม บุคคลพยายามที่จะนำเสนอข้อเท็จจริง หรือข้อมูลด้วยเจตนาที่ดี โดยสภาพจิตใจไม่ได้ถูกพันนาการ ด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง ก็อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้ เกิดขึ้นบ่อยครั้งนัก โดยส่วนใหญ่แล้วความขัดแย้งจะเกิดจากอคติข้อมูลเป็นหลัก

เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ด้านข้อมูลหรือข้อเท็จจริง ในประเภนี้ คือ

๑. การใช้อำนาจเหนือ เป็นการที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจ พยายามที่จะใช้อำนาจ ในทางการเมือง หรือกฎหมายที่กลุ่มมีอยู่ เข้าไปบีบคั้น หรือแทรกแซงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล หรือในขณะ เดียวกัน ก็พยายามที่จะใช้อำนาจที่ตัวเอง หรือกลุ่มของตัวเองมีอยู่ปกปิด ซ่อนเร้นข้อมูล หรือข้อเท็จจริง ที่มีอยู่ จึงทำให้คู่กรณีซึ่งมีอำนาจทางการเมือง การทหาร หรือทางเศรษฐกิจน้อยกว่าบังเกิดความรู้สึก ว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมต่อกรณีดังกล่าว จึงทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมา

๒. การขาดการมีส่วนร่วม คือ การที่คู่กรณีไม่ได้มีส่วนร่วมในการศึกษาวิเคราะห์ แบ่งปัน หรือ แลกเปลี่ยนข้อมูล หรือข้อเท็จจริงระหว่างกันจึงทำให้ข้อมูลไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งจะส่งผลเสียต่อ กระบวนการในการตัดสินใจดำเนินโครงการ หรือธุรกิจร่วมกัน

๓. การไม่มีข้อมูล คือ การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลไม่มีข้อมูลหรือขาดข้อมูลในมิติต่างๆ เกี่ยวกับ โครงการ หรือธุรกิจที่กระทำร่วมกันซึ่งการไม่มีข้อมูลดังกล่าวก่อให้เกิดผลเสียในการดำเนินกิจการ ร่วมกันอันจะทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งมีข้อมูลได้รับผลประโยชน์มากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง

๔. การยึดมั่นในข้อมูล คือ การที่คู่กรณียึดมั่นในข้อมูลที่ตัวเองมีอยู่มากจนเกินไป โดยไม่ยินยอม ที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลกับฝ่ายอื่นๆ ซึ่งผลจากการยึดมั่นว่าข้อมูลของตัวเองดีกว่า หรือทันสมัยกว่าก็อาจ จะก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้

๕. การมีข้อมูลไม่เพียงพอ ซึ่งการมีข้อมูลไม่เพียงพอ นั้นมีนัยที่แตกต่างจากไม่มีข้อมูลอย่าง สิ้นเชิง ซึ่งการไม่มีข้อมูลอย่างรอบด้าน อาจจะทำให้การตัดสินใจดำเนินการผิดพลาด และนำมาซึ่ง ความขัดแย้งได้

๖. การบิดเบือนข้อมูล คือ การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลพยายามที่จะบิดเบือนข้อมูลที่มีอยู่ ครบครัน หรือบิดเบือนข้อมูลที่มีอยู่ไม่รอบด้านนั้น ไปสู่การตัดสินใจอีกด้านหนึ่ง ซึ่งในความเป็นจริง ข้อมูลที่มีอยู่นั้นชี้ชัดว่า ไม่สามารถที่จะดำเนินการใดๆ ได้ แต่กลุ่มบุคคลก็พยายามที่จะบิดเบือนข้อมูล ว่าสามารถที่จะดำเนินการได้ และไม่เกิดผลเสียแต่อย่างใด ซึ่งการบิดเบือนข้อมูลจะนำมาซึ่งความ ขัดแย้งในที่สุด

๗. การใช้ข้อมูลเพียงด้านเดียว คือ การตัดสินใจดำเนินนโยบายใดๆ ไม่สามารถที่จะใช้ข้อมูล เพียงด้านเดียว ควรจะศึกษาข้อมูลในทุกๆ ด้าน เพื่อวิเคราะห์ผลดีและผลเสียก่อน หลังจากนั้นจึง ตัดสินใจดำเนินการ

๘. การมีข้อมูลไม่ชัดเจน หมายถึง ข้อมูลที่มีอยู่จะมีปริมาณมากมายเพียงใดก็ตาม หากเป็นข้อมูลที่ขาดความชัดเจนบางมิติ ก็ย่อมส่งผลเสียต่อการตัดสินใจในการดำเนินการได้เช่นเดียวกัน

๙. การขาดความเชื่อมั่นในข้อมูล จัดได้ว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อคู่กรณี หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด เพราะจะมีการเกี่ยวพันถึงการดำเนินการตั้งแต่ต้นไปจนถึงสิ้นสุดลงสาเหตุก็เพราะว่า หากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไม่มีความมั่นใจในข้อมูล หรือข้อเท็จจริงที่แต่ละฝ่ายนำมาเสนอแล้ว การดำเนินการก็เกิดขึ้นไม่ได้ และถึงแม้จะดำเนินการได้ แต่ก็จะต้องพบทางตันในที่สุดเพราะผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ จะขัดขวางหรือประท้วงจนทำให้ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้

๑๐. การขาดความจริงใจในข้อมูลที่น่าเสนอ หมายถึง การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลไม่มีความจริงใจที่จะเปิดเผยข้อมูลอย่างรอบด้าน หรืออาจจะเปิดเผยเฉพาะข้อมูลเชิงบวก แต่ปกปิดเชิงลบจนทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มอื่นๆ ขาดความเชื่อมั่น และขาดความไว้วางใจ

จะเห็นได้ว่า ทั้งเหตุปัจจัยภายในและภายนอก เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ถือได้ว่าเป็นธรรมชาติ หรือธรรมชาติของมนุษย์ ที่นักวิชาการส่วนใหญ่ มีความเห็นว่าเป็น สิ่ง หรือภาวะจำป็น ที่มนุษย์ซึ่งอยู่ด้วยกันในสังคมในลักษณะเป็นสัตว์สังคม ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ ความขัดแย้งนั้นสามารถที่จะสะท้อนได้ทั้งแง่มุมในเชิงลบและแง่มุมในเชิงบวก การมองความขัดแย้งในแง่ลบหรือบวกนั้น มักส่งผลต่อพฤติกรรม และการจัดการแก้ไขความขัดแย้ง ผู้ที่มองความขัดแย้งในแง่ลบ มักจะใช้ความรุนแรง ในทางตรงกันข้ามผู้ที่มองความขัดแย้งในแง่บวก มักจะใช้ความไม่รุนแรงในการจัดการความขัดแย้ง เพื่อที่จะนำมาซึ่งสันติภาพ ดังนั้น จะต้องเปลี่ยนมุมมองความขัดแย้งให้ไปในเชิงบวก ความขัดแย้งในเชิงบวก เป็นการมองความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติ และเป็นเพียงความคิดที่แตกต่างเท่านั้น ทำให้การยอมรับฟังความคิดเห็นของคู่กรณีก็เกิดขึ้นโดยง่าย มีหลายกรณีที่ทำให้เกิดขึ้นได้โดยง่ายที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความขัดแย้งก็จบลงด้วยความรักสามัคคีที่มีมากขึ้นกว่าเดิม ความขัดแย้งในเชิงลบ ได้ก่อให้เกิดผลลบแก่ สุขภาพจิตของมนุษย์ เนื่องจากสถานการณ์ของความขัดแย้งในบางมิติทำให้จิตมนุษย์ กวัดแกว่งทั้งดีใจบ้าง เสียใจบ้าง พระพุทธองค์จึงทรงให้แนวทางสำหรับบริหารความขัดแย้งไว้ ๔ มาตรการ ในการยุติความขัดแย้ง คือทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องทำใน ๔ มาตรการนี้ เรียกว่า ปธาน (effort or exertion) คือความเพียร ดังนี้

๑. มาตรการป้องกัน (Prevention) ได้แก่ สังวร หมายถึง การป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้น โดยใช้ระเบียนวินัยเป็นบรรทัดฐาน และใช้กิริยามารยาทอันสมควรเป็นเครื่องประกอบ และใช้หลัก สาราณียธรรม ๖ ประการ กล่าว คือ

- ๑.๑ ร่วมทำกิจทุกอย่างด้วยเมตตาจิตต่อกัน
- ๑.๒ พุดทุกครั้งด้วยเมตตาจิตต่อกัน
- ๑.๓ คิดทุกอย่างด้วยเมตตาจิตต่อกัน
- ๑.๔ แบ่งปันผลประโยชน์แก่กันอย่างเป็นธรรม
- ๑.๕ รักษาตีกา เคารพตีกาเสมอกัน
- ๑.๖ ประชุมปรึกษาหารือปรับความเห็นเข้ากัน

คุณธรรมเหล่านี้ ถือว่าเป็นเครื่องมือป้องกันความขัดแย้งอย่างดี โดยต้องนำสู่การปฏิบัติให้จริงจัง อย่างเสมอต้นเสมอปลาย เพราะเป็นเรื่องของการป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้น

๒. มาตรการกำจัด (Resolution) ได้แก่ ปทานะ หมายถึงกระบวนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อไม่ให้ลุกลาม และให้ปัญหา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้วนั้นจบลงหรือหมดสิ้นไป การกำจัดอาจทำได้ ๒ ทาง คือ

๒.๑ กำจัดจากปลายเหตุไปหาต้นเหตุ นั่นคือต้องหยุดการกระจายของความขัดแย้งให้อยู่ในกรอบด้วยมาตรการทางวินัยหรือกฎหมาย

๒.๒ กำจัดจากต้นเหตุไปหาปลายเหตุ โดยปกติความขัดแย้งที่รุนแรงไม่ว่าที่ใดบุคคลผู้เป็นต้นตอแห่งความขัดแย้งจริง ๆ จะมีเพียงไม่กี่คน นอกนั้นก็เป็นเรื่องว่าตามเขาไป ไม่ได้มีอุดมการณ์ อันจะนำไปสู่ความขัดแย้งแต่ประการใด การบริหารความขัดแย้งให้ประสบผลสำเร็จ จึงไม่ใช่เรื่องที่ เหลือวิสัยที่ผู้มีความตั้งใจจริงจะทำได้

๓. มาตรการสมานฉันท์ (Reconstruction) ได้แก่ ภาวนา หมายถึงการพัฒนาคนให้มีศีลธรรม มีคุณธรรมจริยธรรมสูงขึ้น ให้เห็นภัยแห่งความขัดแย้งความแตกแยก และเห็นประโยชน์ของความรู้รัก สามัคคี

๔. มาตรการรักษา (Preservation) ได้แก่ อนุรักษ์ฯ เมื่อกลับมาสู่สภาวะที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ได้แล้ว ก็ต้องรักษาความสงบตรงนั้นให้ได้ตลอดไป

จากมาตรการทั้ง ๔ นี้ จะเห็นได้ว่ามีสาระครอบคลุมกระบวนการในการแก้ปัญหาคือทำให้ไม่ให้เกิดปัญหาขึ้น และพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อปิดกั้นไม่ให้ปัญหาเกิดขึ้น

สาเหตุสำคัญที่ทำให้มนุษย์ออกไปแสดงบทบาทต่างๆ มากมายที่เราเรียกว่า ขาดสันติภาพนั้น มีลักษณะดังนี้

๑. ตัณหา ได้แก่ ความอยากได้ อยากเป็น และไม่อยากเป็น ความอยากได้กับอยากเป็นก่อให้เกิดความทะเยอทะยานอยากอยู่ ความไม่อยากเป็น เกิดจากความอยากได้แล้วไม่ได้อยากเป็นแล้วไม่ได้เป็น จึงอยากผละหนี

๒. ภวทิฏฐิ ความเห็นยึดมั่นในความมีความเป็น วิภวทิฏฐิ ความเห็นยึดมั่นความไม่มีไม่เป็น ผู้ยึดมั่นอย่างหนึ่ง เป็นปฏิปักษ์ต่ออีกอย่างหนึ่ง ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันและกัน

๓. อุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน

ความขัดแย้งอันเกิดจาก ตัณหา ภวทิฏฐิ และอุปาทาน นั้น เป็นตัวนำไปสู่การทะเลาะวิวาท หากสาเหตุ ๓ ประการดังกล่าวนี้ ไม่มีอยู่ หรือมีอยู่แต่เบาบาง มีอยู่ในระดับที่ควบคุมได้ ความขัดแย้งทั้งหลายก็จะไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นได้ก็เพียงเล็กน้อย ซึ่งเป็นไปตามปกติที่สามารถจะมีได้เป็นได้ และจะไม่สามารถมีผลร้ายต่อสังคมมนุษย์ได้ การขจัดความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ได้จัดวางการศึกษาที่เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา หลักสามประการนี้ เป็นเครื่องพัฒนามนุษย์ ที่จะทำให้นุษย์เข้าถึงตัวธรรมและนำธรรมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ดังนั้น สันติภาพที่แท้จะเกิดมีได้ จะต้องพัฒนาคนให้มีสันติ ทั้งภายในและภายนอก แล้วสันติภาพจะอยู่มั่นคง อันเป็นความสุขจากการอยู่ร่วมกันในสังคม

เอกสารอ้างอิง

กษิรา เทียนส่องใจ. การศึกษาวิเคราะห์ภัยทายนเพื่อจัดการความขัดแย้ง ในสังคมไทยปัจจุบัน.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ (รศ.ดร.). สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สณฺฑโต). พุทธวิธีบริหารความขัดแย้ง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ห.ส.น.เจี๊ยฮั้ว, ๒๕๕๒.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, ศ. ดร.) เดือนสติคนไทยด้วยธรรมะ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑. พุทธธรรม, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

พุทธทาสภิกขุ. สันติภาพของโลก. ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

สนิท ศรีสำแดง. พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.